

Kohtuasi C-189/95

[...]

EÜ asutamislepingu artiklid 30 ja 37 – Alkohoolsete jookide jaemüügi monopol

[...]

EUROOPA KOHTU OTSUS

23. oktoober 1997*

Kohtuasjas C-189/95,

mille esemeks on EÜ asutamislepingu artikli 177 alusel Landskrona tingsrätti (Rootsi) esitatud taotlus, millega soovitakse saada selles kohtus pooleliolevas kriminaalasjas

Harry Franzéni vastu

eelotsust EÜ asutamislepingu artiklite 30 ja 37 tõlgendamise kohta,

EUROOPA KOHUS,

koosseisus: president G. C. Rodríguez Iglesias, kodade esimehed C. Gulmann, H. Ragnemalm ja M. Wathelet, kohtunikud G. F. Mancini, J. C. Moitinho de Almeida, P. J. G. Kapteyn, J. L. Murray, D. A. O. Edward, J.-P. Puissochet (ettekandja), G. Hirsch, P. Jann ja L. Sevón,

kohtujurist: M. B. Elmer,

kohtusekretär: kohtusekretäri asetäitja H. von Holstein,

arvestades kirjalikke märkusi, mille esitasid:

- hr Franzén, keda esindasid advokaadid Per Löfqvist, Lennart Lindström ja Carl Michael von Quitzow, Stockholm,

- Rootsi valitsus, mida esindas välisministeeriumi väliskaubanduse osakonna õigustalituse juhataja Lotty Nordling,

- Prantsuse valitsus, mida esindasid välisministeeriumi õigusosakonna talituse juhataja Catherine de Salins ja sama ministeeriumi asjur Jean-Marc Belorgey,

- Soome valitsus, mida esindas välisministeeriumi õigusnõunik Esa Paasivirta,

- Norra valitsus, mida esindas välisministeeriumi advokaat Didrik Tønseth,

- Euroopa Ühenduste Komisjon, mida esindasid peaõigusnõunik Richard Wainwright ja liikmesriigi ametnik õigustalituse juures Jean-Francis Pasquier,

*Kohtumenetluse keel: rootsi.

arvestades kohtuistungil ettekannet,

olles 19. novembri 1996. aasta kohtuistungil ära kuulunud suulised märkused, mille esitasid hr Franzén (esindajad: Per Löfqvist, Lennart Lindström ja Carl Michael von Quitzow), Rootsi valitsus (esindajad: Lotty Nordling ja välisministeeriumi väliskaubanduse osakonna välisasjade nõunik Erik Brattgård), Soome valitsus (esindajad: välisministeeriumi õigusosakonna juhataja, suursaadik Holger Rotkirch, Esa Paasivirta ja välisministeeriumi õigusloomenõunik Tuula Pynnä), Norra valitsus (esindaja: Didrik Tønseth) ja komisjon (esindaja: õigustalituse ametnik Knut Simonsson, keda abistas Jean-Francis Pasquier),

olles 4. märtsi 1997. aasta kohtuistungil ära kuulunud kohtujuristi ettepaneku,

on teinud järgmise

otsuse

1 Landskrona tingsrätt esitas 14. juuni 1995. aasta otsusega, mis saabus Euroopa Kohtusse sama aasta 16. juunil, EÜ asutamislepingu artikli 177 alusel kolm eelotsuse küsimust asutamislepingu artiklite 30 ja 37 tõlgendamise kohta.

2 Need küsimused kerkisid esile hr Franzéni vastu algatatud kriminaalmenetluses 16. detsembri 1994. aasta *alkohollag* 1994:1738 (Rootsi alkoholiseadus, edaspidi "alkoholiseadus") rikkumise eest.

Alkoholiseadus

3 1. jaanuaril 1995 jõustunud alkoholiseadus reguleerib alkoholsete jookide tootmist ja nendega kauplemist Rootsis. Selle eesmärk on piirata nende jookide tarvitamist, eriti kui neil on suur alkoholisaldus, et vähendada nende tarvitamise kahjulikku mõju inimeste tervisele.

4 Selles seaduses mõistetakse "alkohoolsete jookide" all jooke, mille alkoholisaldus on suurem kui 2,25 mahuprotsenti. Nende jookide hulka kuulub vein (viinamarjadest või muudest puuviljadest valmistatud kääritatud jook, mille alkoholisaldus on alla 22 mahuprotsendi), õlu (linnastest valmistatud kääritatud jook, mille alkoholisaldus on 2,25 kuni 3,5 mahuprotsenti), kange õlu (linnastest valmistatud kääritatud jook, mille alkoholisaldus on üle 3,5 mahuprotsendi) ja piiritusjoogid (muud alkohoolsed joogid kui vein, õlu või kange õlu).

5 Alkoholiseaduse järgi ei tohi alkoholiseid jooke ilma tootmisloata (*tillverkningstillstånd*) valmistada ega piiritusjookide, veini ega kange õlle hulгимүүгига ilma hulгимүүгилоата (*partihandelstillstånd*) tegeleda. Tootmisloa omanikel on siiski lubatud tegeleda vastavate toodete hulгимүүгига.

6 Veini, kanget õlut või piiritusjooke tohib Rootsisse importida samuti ainult tootmis- või hulгимүүгилоага.

7 Loa annab Alkoholiinspektion (alkoholiinspeksioon) taotluse peale, millele tuleb lisada selle inspeksiooni määrusega kindlaks määratud dokumendid. Selles määrukses on täpsustatud, et välismaiste taotlejate puhul tuleb arvesse võtta dokumente, mida neil peaks olema võimalik oma riigi ametiasutuste käest saada.

8 Taotluse esitamisel tuleb maksta kindel summa, mis oli vaidluse asjaolude toimumise ajal 25 000 SKR. Hr Franzén väitel, kellele selles osas ka vastuväiteid ei esitatud, seda lõivu loataotluse tagasilükkamise korral ei hüvitata.

9 Alkoholiinspeksioon peab taotlust objektiivselt ja diskrimineerimata hindama, võttes arvesse taotleja isiklikku ja majanduslikku olukorda ning kõiki tegureid, mis on loa andmisel olulised, näiteks taotleja erialaseid teadmisi, eriti mis puutub Rootsis alkoholikaubanduse suhtes kohaldatavatesse õigusnormidesse, või tema suutlikkust täita nõukogu 25. veebruari 1992. aasta direktiivi 92/12/EMÜ (aktsiisiga maksustatava kauba üldise korralduse ja selle kauba valdamise, liikumise ning järelevalve kohta, EÜT L 76, lk 1, ELT eriväljaanne 09/01, lk 179-191) sätteid. Samuti peab inspeksioon kontrollima, kas taotleja suudab järgida seadusi ning täita oma kohustusi riigi suhtes, eriti tema finantssuutlikkust, ning ega teda ei ole kriminaalkorras süüdi mõistetud.

10 Taotleja peab tõendama, et tal on oma tegevuse jaoks piisav ladustamisvõimsus. Alkoholiinspeksiooni otsustab iga kord eraldi, kui suurt ladustamisvõimsust nõuda, võttes arvesse taotleja tegevuse vormi ja suunitlust. Ettevõtjatel, kes tarnivad jooke otse Rootsi territooriumil asuvatele ostjatele, ei nõuta mingisugust ladustamisvõimsust.

11 Taotleja peab eespool viidatud direktiivi 92/12 kohaselt esitama aktsiisimaksude tasumise kohta, mida temalt kui laopidajalt või kaubasaajalt võidakse nõuda, ka tagatise, näiteks pangatagatise.

12 Viimaks peab loaomanik tasuma igal aastal oma rajatise ülevaatamismaksu, mille suuruse määrab kindlaks riik. Vaidluse asjaolude toimumise ajal varieerus põhimaksumäär olenevalt jookidest ja toodetud või turustatud kogustest 10 000 kuni 323 750 Rootsi kroonini.

13 Vastuseks Euroopa Kohtu esitatud kirjalikele küsimustele täpsustas Rootsi valitsus, et alkoholiseadus ei nõua, et taotleja elukoht oleks Rootsis, nagu on selgelt näha ühest 5. oktoobri 1995. aasta otsusest. Seda kinnitas ta ka suulise menetluse käigus.

14 Euroopa Kohtule esitatud andmete kohaselt oli 7. oktoobriks 1996 välja antud 223 tootmis- või hulgemüügiluba.

15 Alkoholiseaduses on sätestatud, et veini, kange õlle ja piiritusjookide jaemüük on spetsiaalselt selleks otstarbeks rajatud riigi äriühingu ülesanne. Selleks määratud äriühing on Systembolaget Aktiebolag (edaspidi "Systembolaget"), aktsiaselts, mis kuulub tervenisti Rootsi riigile.

16 Selle äriühingu tegevus, käitamine ja kontrollimise tingimused on kindlaks määratud riigiga sõlmitud lepingus.

17 Alkoholiseaduses on lisaks sellele sätestatud, et veini, kange õlle ja piiritusjookide müümiseks tootlustusasutuses tuleb hankida tootlustusasutuses müümise luba (*serveringstillstånd*).

18 Tootmis- või hulгимüügiloa omanikud tohivad neid jooke müüa ainult äriühingule, kelle ülesanne on nende jaemüük, teistele tootmis- või hulгимüügiloa omanikele või toitlustusasutuses müümise loa omanikele. Jaemüügiettevõtjal endal on õigus taotleda lube, et tegeleda alkoholsete jookide hulгимüügiga toitlustusasutuses müümise loa omanikele.

19 Kui alkoholsete jooke tahtlikult või ettevaatamatuse tõttu ilma loata müüakse, võib selle eest kriminaalkorras karistada.

20 Viimaks, kuigi *lag med vissa bestämmelser om marknadsföring av alkoholdrycker* 1978:763 (seadus, millega kehtestatakse mitmesugused meetmed alkoholsete jookide turustamise valdkonnas) ei keela alkoholsete jookide reklaami kui sellist, keelab ta abinõud, mis julgustavad neid jooke tarvitama, näiteks pealetükkivad või survet avaldavad reklaamimeetmed ja lävemüügi, samuti raadio- ja telereklaami ning ajalehtedes ja ajakirjades ilmuva reklaami. Alkoholsete jooke võib siiski reklaamida müügipunktides, eriti Systembolageti omades, ning alkoholimüügiõigusega transpordivahendites avalikkusele kättesaadava kirjaliku materjaliga. Samuti ei keela seadus mainida alkoholsete jooke ajakirjanduses, eriti ajalehtede või ajakirjade veini- ja alkoholirubriikides.

Systembolageti toimimise eeskirjad

21 Rootsi riigi ja Systembolageti vahel sõlmitud leping näeb ette, et see äriühing peab:

- tegelema oma tegevusega, ennetades võimaluse piires alkoholi tarvitamise ühiskondlikult, sotsiaalselt ja tervislikult kahjulikke tagajärgi;
- valima oma turustatavaid jooke, arvestades nende kvaliteeti, nende negatiivset mõju inimeste tervisele, tarbijanõudlust ning ärilisi või eetilisi kaalutlusi;
- esitama kõigile tarnijatele, kelle toote ta on otsustanud müüki võtmata jätta või müügilt kõrvaldada, kirjaliku põhjenduse ning teavitama tarnijat selle käsutuses olevatest õiguskaitsevahenditest;
- kasutama erapooletuid turustamis- ja teavitamismeetodeid, mis oleksid jookide päritolust sõltumatud;
- tegelema oma müüdavate uute jookide tutvustamisega tarbijatele, võttes siiski arvesse alkoholiseaduses leitud piiranguid;
- määrama oma kaubandusliku juurdehindluse objektiivsete kriteeriumide alusel, mis ei sõltu jookide päritolust;
- tegutsema mõistlikult, pakkuma head teenindust ning määrama hinnad nii, et need kataks tema kulud, tagaks riigile kapitali pealt mõistliku kasumi ning väldiks jookide tarbetut kallinemist;
- looma või sulgema müügipunkte vastavalt äriliste, osutatavate teenustega seotud või alkoholipoliitilistele kaalutlustele, võimaldades siiski igale omavalitsusüksusele (*kommun*), mis seda nõuab, oma müügipunkti, hoolitsedes samas selle eest, et kohtades, kus müügipunkti ei ole, saaks jooke Systembolageti kulul kohale tellida;

- määrama müügipunktide lahtiolekuajad vastavalt Rootsi parlamendi juhistele.

22 Kohtutoimikus olevate andmete järgi on Systembolagetil 384 kauplust, mis jaotuvad kogu Rootsi territooriumile. Peale selle saab Systembolageti müüdavaid tooteid tellida ja kätte toimetada umbes viiesaja viiekümnesse maapiirkondades asuvasse müügipunkti (toidukauplused, ajalehe- või tubakakioskid, tanklad...) või tellida ja toimetada neid kätte 56 bussiliini ja 45 maapostiringi abil.

23 Äriühingu enda sise-eeskirjade järgi jagunevad Systembolagetis müüdavad joogid (1995. aasta oktoobris 2 454 eri toodet) niinimetatud "sortimentidesse". Nn "põhisortiment" sisaldab madalama või keskmise hinnaklassi jooke, mis on saadaval kogu aasta kõigis müügipunktides (1995. aasta oktoobris 1 288 eri toodet). Nn "ajutine" sortiment sisaldab jooke, mis on saadaval piiratult, enamasti ainult osa aastast, nt aastakäiguveinid ja hooajajoogid (1995. aasta oktoobris 930 eri toodet). Nn "proovisortimenti" kuuluvad joogid, mida pakutakse katseliselt osas poodides ning mis võivad lõpuks jõuda põhisortimenti (1995. aasta oktoobris 236 eri toodet). Nn "tellitav" sortiment sisaldab jooke, mida Systembolaget laos ei hoia, kuid mida on võimalik saada tellimisel. Lisaks võib Systembolaget jooke oma klientide tellimisel ja nende kulul importida (nn "eraimport").

24 Kolme esimese sortimendi joogid on üldhinnakirjas, mis avaldatakse kord aastas ning on kättesaadavad Systembolageti kauplustes ja müügipunktides või mida saab tellida. Tellitavad tooted on eraldi hinnakirjas, mida saab küsida kauplustest. Uusi Systembolageti müüdavaid tooteid tutvustatakse regulaarselt monopoli kuukirjas, mis on saadaval tema kauplustes ja müügipunktides ja mis saadetakse tellijatele ning restoranidele, samuti ajalehtede-ajakirjade ning raadio- ja teleajakirjanike poolt, kes on spetsialiseerunud veini- ja alkoholiarvustustele. Lisaks pannakse need tooted välja monopoli kauplustes.

25 Systembolaget koostab oma toodete aastase ostuplaani, mida korrigeeritakse iga kolme kuu tagant. Äriühing palub tootmis- ja hulgemüügilubade omanikel teha pakkumised. Vastavad osakonnad teevad nende hulgast esialgse valiku majanduslike või äriliste kriteeriumide, nt toote hinna konkurentsivõime või seda laadi toodete varasema müügiedu alusel; sellele järgneb pimedegustatsioon. Väljavalitud tooted kantakse põhi- või ajutisse sortimenti. Ülejäänud tooted võib tarnija soovil kanda proovisortimenti, kui need on uue degustatsiooni käigus tarbijate komisjoni poolt välja valitud. Jooke ei hoita põhimõtteliselt põhisortimendis, kui nende läbimüük ei küündi eelnevalt kindlaks määratud taseme ja turuosani.

26 Kohtutoimiku dokumentidest selgub, et 1995. aasta jaanuarist septembrini müüs Systembolaget 185,2 miljonit liitrit alkohoolseid jooke (neist 45,2 % Rootsi ja 41,8 % muude liikmesriikide päritolu) ning 1996. aasta jaanuarist septembrini 176,9 miljonit liitrit alkohoolseid jooke (neist 45,1 % Rootsi ja 40,6 % muude liikmesriikide päritolu). 1996. aasta kaheksa esimese kuu jooksul sai Systembolaget 12 576 pakkumist, millest 10 711 tuli ühenduse liikmesriikidest (227 Rootsist ja 10 484 teistest liikmesriikidest), vaatas neist läbi 7 417 pakkumist, millest 6 325 pärines ühendusest (149 Rootsist ja 6 176 teistest liikmesriikidest), ning valis välja 908, millest 704 pärines ühendusest (85 Rootsist ja 619 teistest liikmesriikidest).

Põhikohtuasja faktilised asjaolud ja menetlus liikmesriigi kohtus

27 Hr Franzéni vastu algatati Landskrona tingsrättis kriminaalmenetlus selle eest, et ta müüs 1. jaanuaril 1995 tahtlikult ja ilma loata Systembolagetist ostetud või Taanist imporditud veini.

28 Ta väitis selles kohtus, et teda ei saa milleski süüdistada, kuna alkoholiseadus on asutamislepingu artiklitega 30 ja 37 vastuolus.

29 Kaheldes, kuidas neile argumentidele vastata, otsustas Landskrona tingsrätt kohtuliku arutamise peatada ning esitada Euroopa Kohtule järgmised eelotsuse küsimused:

"1) Kas selline seaduslik monopol nagu Systembolageti oma on Rooma lepingu artikliga 30 kooskõlas?

2) Kas selline seaduslik monopol nagu Systembolageti oma rikub Rooma lepingu artiklit 37 ning kas jaatava vastuse korral tuleb see monopol kaotada või on seda võimalik kohandada?

3) Kas juhul, kui sellist seaduslikku monopoli nagu Systembolageti oma tuleb lugeda artikli 37 vastaseks, on olemas kohandamisaeg või oleks äriühing pidanud tegevuse 1995. aasta 1. jaanuariks lõpetama või oleks selleks kuupäevaks pidanud toimuma kohandamine?"

Kaks esimest küsimust

30 Oma esimese kahe küsimusega tahab liikmesriigi kohus teada, mil määral on asutamislepingu artiklitega 30 ja 37 vastuolus sellised liikmesriigi õigusnormid alkoholsete jookide jaemüügi riigimonopoli korralduse kohta nagu need, mida on nimetatud eelotsusetaotluses.

31 Kuigi nende küsimuste tulemusel hakkab Euroopa Kohtu arutama põhikohtuasjas käsitletava monopoli suhtes kohaldatavate õigusnorme, ei puuduta küsimused seda, kas neil konkreetsetel juhtudel on monopoli tegevuse eest vastutavate asutuste käitumine diskrimineeriv, eriti teiste liikmesriikide tarnijate suhtes.

32 Hr Franzén väidab, et kõnealused õigusnormid on asutamislepingu artiklitega 30 ja 37 vastuolus. Tema väitel takistab selline jaemüügimonopoli korraldus, nagu kehtib praegu Rootsis, mitmel viisil alkoholsete jookide importi Rootsisse ning võimaldab Systembolagetil soodustada kodumaiste toodete turustamist. Seoses sellega väidab ta, et teistes liikmesriikides toodetud alkoholseid jooke saab Rootsis müüa ainult siis, kui need on tootmis- või hulgemüügiloa omaniku imporditud ning Systembolageti piiravate ja meelevaldsete kriteeriumide alusel välja valitud. Ta lisab, et neid jooke saab turustada ainult piiratud müügivõrgu kaudu ning nende reklaamiga tohib tegeleda ainult Systembolaget. Samuti väidab hr Franzén, et monopoli suhtes kohaldatavad õigusnormid ei ole teatud müügitingimusi piiravad või keelavad õigusnormid 24. novembri 1993. aasta otsuse (liidetud kohtuasjades C-267/91 ja C-268/91: Keck ja Mithouard, EKL 1993, lk I-6097) ja 29. juuni 1995. aasta otsuse tähenduses (kohtuasjas C-391/92: komisjon vs. Kreeka, EKL 1995, lk I-1621), muuhulgas sellepärast, et nad puudutavad sellise äriühingu tegevust, millel konkurendid puuduvad, mitte konkurentsile alluvate äriühingute oma.

33 Prantsuse valitsus, Soome valitsus, Rootsi valitsus ja Norra valitsus ning komisjon leiavad, et sellised õigusnormid, nagu eelotsusetaotluse esitanud kohus kirjeldas, ei ole

vastuolus asutamislepingu artikliga 30 ega artikliga 37. Nad väidavad esiteks, et artikkel 37 ei nõua jaemüügimonopolide kaotamist, vaid kõigest seda, et monopolide korralduses ei oleks toodete päritolu või ettevõtjate kodakondsuse alusel diskrimineerivaid eeskirju. Nende arvates vastab põhikohtuasjas käsitletav monopol nendele tingimustele. Teiseks arvavad nad, et selle monopoli suhtes kohaldatavad eeskirjad ei takista otseselt ega kaudselt ühendusesisest kaubandust. Nende arvates piiravad need eeskirjad teatud müügitingimusi või keelavad need ning mõjutavad kodumaiste ja importtoodete turustamist ühtmoodi.

34 Nagu nähtub eelotsusetaotluse põhjendustest ja Euroopa Kohtule esitatud märkustest, ei puuduta eelotsusetaotluse esitanud kohtu küsimused mitte ainult monopoli olemasolu ja tegevust, vaid ka üldisemalt õigusnorme, mis küll monopoli tegevust ei reguleeri, kuid mõjutavad seda otseselt, nagu seda teevad tootmis- ja jaemüügilubasid puudutavad eeskirjad.

35 Arvestades Euroopa Kohtu praktikat, tuleb selle monopoli olemasolu ja tegevust puudutavaid õigusnorme analüüsida, lähtudes asutamislepingu artikli 37 sätetest, mis on kaubandusliku riigimonopoli poolt ainuõiguse teostamist käsitlevad erisätted (vt 17. veebruari 1976. aasta otsust kohtuasjas 91/75: Miritz, EKL 1976, lk 217, punkt 5; 20. veebruari 1979. aasta otsust kohtuasjas 120/78: Rewe-Zentral (Cassis de Dijoni kohtuotsus), EKL 1979, lk 649, punkt 7, ja 13. märtsi 1979. aasta otsust kohtuasjas 91/78: Hansen, EKL 1979, lk 935, punktid 9 ja 10).

36 Seevastu tuleb mõju, mida võivad ühendusesisesele kauplemisele avaldada liikmesriikide õigusaktide muud sätted, mida on võimalik käsitleda monopoli tegevusest eraldi, kuigi need võivad seda mõjutada, analüüsida lähtuvalt asutamislepingu artiklist 30 (vt selle kohta eespool viidatud kohtuotsuse Miritz punkti 5, eespool viidatud Cassis de Dijoni kohtuotsuse punkti 7 ja 13. märtsi 1979. aasta otsust kohtuasjas 86/78: Peureux, EKL 1979, lk 897, punkt 35).

Monopoli olemasolu ja tegevust puudutavad eeskirjad

37 Nii artikli 37 tekstist kui ka tema asukohast asutamislepingus nähtub, et selle artikli eesmärk on tagada kaupade vaba liikumise põhireegli täitmine kogu ühenduse turul, eriti liikmesriikidevahelise kaubanduse koguseliste piirangute ja samaväärse mõjuga meetmete tühistamise teel, ning säilitada tavapärased konkurentsitingimused eri liikmesriikide majanduste vahel juhul, kui ühes või teises riigis peaksid teatud tooted kuuluma kaubandusliku riigimonopoli alla (3. veebruari 1976. aasta otsus kohtuasjas 59/75: Manghera jt, EKL 1976, lk 91, punkt 9; eespool viidatud kohtuotsuse Hansen punkt 8; 7. juuni 1983. aasta otsus kohtuasjas 78/82: komisjon vs. Itaalia, EKL 1983, lk 1955, punkt 11; 13. detsembri 1990. aasta otsus kohtuasjas C-347/88: komisjon vs. Kreeka, EKL 1990, lk I-4747, punkt 42, ja 14. detsembri 1995. aasta otsus kohtuasjas C-387/93: Banchemo, EKL 1995, lk I-4663, punkt 27, edaspidi "kohtuotsus Banchemo II").

38 Euroopa Kohus on siiski korduvalt märkinud, et see artikkel ei nõua täielikku kaubanduslike riigimonopolide keeldu, vaid näeb ette, et kaupade hankimis- ja turustamistingimustes ei oleks diskrimineerimist liikmesriikide kodanike vahel (eespool viidatud kohtuotsuse Manghera jt punkt 5; kohtuotsuse Hansen punkt 8; kohtuotsuse komisjon vs. Itaalia punkt 11, ja kohtuotsuse Banchemo II punkt 27).

39 Asutamislepingu artikli 37 eesmärk on ühildada ühisturu rajamise ja toimimise nõuetega liikmesriikide võimalus säilitada teatud kaubanduslikud monopolid, mis on vahendid avaliku huvi eesmärkide teenimiseks. Nimetatud artikli eesmärk on kõrvaldada takistused kaupade vabale liikumisele, jättes siiski kehtima sellised kauplemist piiravad mõjutusvahendid, mis on lahutamatu seotud kõnealuste monopolide olemasoluga.

40 Nii nõuab artikkel 37, et monopolide korraldust ja tegevust kohandataks selliselt, et hankimis- ja turustamistingimustest kõrvaldataks igasugune diskrimineerimine liikmesriikide kodanike vahel, nii et kauplemine teistest liikmesriikidest pärit toodetega ei oleks juriidiliselt või faktiliselt pandud ebasoodsamatesse tingimustesse kui kodumaiste toodetega kauplemine ning et liikmesriikide majanduste vahelist konkurentsi ei moonutataks (vt selle kohta eespool viidatud kohtuotsuse komisjon vs. Itaalia punkti 11).

41 Käesoleval juhul ei ole vaidlustatud, et taotledes rahvatervise kaitset alkoholi kahjuliku mõju eest, teenib selline alkoholsete jookide jaemüügi riigimonopol nagu see, mis on antud Systembolagetile, avaliku huvi kaitse eesmärki.

42 Seega tuleb kontrollida, kas selline monopol on korraldatud nii, et see vastab eespool punktides 39 ja 40 esitatud tingimustele.

Toodete valikusüsteem monopolis

43 Hr Franzén väidab, et jooke valitakse Systembolageti sortimentidesse kriteeriumide alusel, mis pole mitte üksnes piiravad, vaid ka meelevaldsed ning ilma igasuguse kontrollimise võimaluseta.

44 Selles osas tuleb esmalt rõhutada, et riigi ja Systembolageti vahel sõlmitud leping seab viimasele kohustuse valida oma müüdavaid jooke, arvestades nende kvaliteeti, negatiivse mõju puudumist inimeste tervisele, tarbijaõudlust ning ärilisi või eetilisi kaalutlusi, st toodete päritolust sõltumatute kriteeriumide alusel.

45 Järgmiseks tuleb uurida, ega Systembolageti kriteeriumid ja valikumeetodid pole diskrimineerivad või sellised, mis võiksid imporditud tooted ebasoodsamatesse tingimustesse seada.

46 Selles punktis selgub Euroopa Kohtule teatavaks tehtud andmetest esiteks, et ostuplaan, mida monopol pakkumiskutse tegemisel järgib, põhineb tarbijaõudluse eeldataval arengul. Lisaks peetakse plaani koostamisel nõu tootja-, importijate ja tarbijaorganisatsioonidega.

47 Teiseks on Systembolageti pakkumiskutsed suunatud kõigile tootmis- või hulgemüügiloa omanikele ning puudutavad iga liiki jooke, olenemata nende päritolust.

48 Kolmandaks valib Systembolaget pakkumised välja puhtäriliste (toote hinna konkurentsivõime, varasem müügiedu...) või kvaliteedikriteeriumide (pimedegustatsioon) alusel, millega ei saa kodumaiseid tooteid eelistada.

49 On tõsi, et väljavalitud jooke ei hoita põhisortimendis, kui nende läbimüük ei ületa kindlat taset ja kindlat turuosa. Kuid olgugi, et see piirang võib lõpptulemusena seada ebasoodsamatesse tingimustesse väiketootjad, ei sea see iseenesest kodumaiseid tooteid otseselt või kaudselt eelisolukorda. Igal juhul tundub see olevat õigustatud nii monopoli

valikuvabaduse seisukohalt oma kaubanduspoliitikas kui ka selle monopoli juhtimisega lahutamatu seotud nõuetega. Tegelikult on selle eesmärk tagada selle monopoli tasuvaks majandamiseks vajalikes piires alkoholsete jookide mitmekesise valiku pakkumine kõigis monopoli müügipunktides kindla ajavahemiku jooksul. Lisaks ei puuduta see piirang tooteid, mille kogused on juba loomu poolest piiratud, näiteks aastakäiguveinid või hooajajookid, ja mis kuuluvad ajutisse sortimenti.

50 Neljandaks on ettevõtjatel oma toodete monopoli kaudu turustamiseks teisigi võimalusi. Nii võivad need, kelle pakkumisi Systembolaget välja ei valinud, nõuda, et tarbijate komisjon teeks nende toodetele uue kvaliteedikatse ning et monopol turustaks neid katse läbimisel teatava perioodi vältel proovisortimendis. Tooded, mida Systembolaget välja ei vali, kuid mis vastavad riigi ja Systembolageti vahelise lepingu punktis 4 seatud objektiivsetele tingimustele, võib kanda tellitavasse sortimenti ning klientide tellimisel neile müüa. Viimaks on Systembolaget kohustatud tarbija tellimisel ja kulul igasuguseid alkoholseid jooke importima.

51 Viiendaks on ettevõtjatel õigus, et neile teatatakse monopoli jookide valikut ja nende põhisortimendis hoidmist puudutavate otsuste põhjendused, ning nad võivad neid vaidlustada komisjoni (Alkoholsortimentsnämnden) ees, kelle sõltumatus on täielikult garanteeritud.

52 Niisiis ei tundu Systembolageti kriteeriumid või valikumeetodid Euroopa Kohtule teatavaks tehtud andmetel olevat diskrimineerivad ega sellised, mis võiksid importtooted ebasoodsamatesse tingimustesse seada.

Monopoli müügivõrk

53 Hr Franzén väidab, et Systembolageti müügivõrk on piiratud ega paku kõiki saadaolevaid jooke, mis piirab müügivõimalusi veelgi.

54 On tõsi, et Systembolageti taolise monopoli käsutuses on ainult piiratud arv kauplusi. Euroopa Kohtule esitatud andmetest ei nähtu siiski, et müügipunktide arv oleks sedavõrd piiratud, et selle all kannataks tarbijate varustamine kodumaiste või imporditud alkoholsete jookidega.

55 Esiteks on Systembolaget riigiga sõlmitud lepingu järgi kohustatud rajama ja kõrvaldama müügipunkte vastavalt äriliste, tarbijanõudlusega seotud või alkoholipoliitilistele kaalutlustele, tehes seda nii, et iga omavalitsusüksus saaks oma müügipunkti, kui ta seda soovib, ning et iga kohta riigi territooriumil teenindataks vähemalt tellimise peale.

56 Järgmiseks saab Euroopa Kohtule esitatud andmete kohaselt alkoholseid jooke tellida ja kohale toimetada 384 monopolikauplusesse, umbes 550 müügipunkti ning ka 56 bussiliini ja 45 maapostiringi abil. Peale selle asub 288st omavalitsusüksusest 259s vähemalt üks kauplus ja Systembolagetil on kavas, et 1998. aastaks oleks igas omavalitsusüksuses vähemalt üks kauplus.

57 Viimaks, isegi kui eeldada, et Systembolageti jaemüügivõrgus esineb puudusi, ei kahjusta need teistest liikmesriikidest pärinevate alkoholsete jookide müüki rohkem kui

Rootsi territooriumil toodetud alkoholsete jookide oma (vt *mutatis mutandis* asutamislepingu artikli 30 kohta eespool viidatud kohtuotsuse Banhero II punkti 40).

Alkoholsete jookide reklaam

58 Hr Franzén väidab lisaks, et alkoholsete jookide reklaamikorraldus soodustab Rootsi territooriumil toodetud jookide turustamist. Ta väidab, et alkoholsete jookide reklaam peab piirduma lihtsalt teabe andmisega toodete kohta, varieerudes lisaks vastavalt sellele, kas tegemist on põhisortimendi või tellitava sortimendi toodetega, ning et reklaamiga tegeleb üksnes monopol, ilma et seda kuidagi kontrolliksid tarnijad, kellel on pealegi keelatud võtta ühendust kaupluste eest vastutavate töötajatega.

59 Selles punktis tuleb esmalt rõhutada, et avalikkusele alkoholsete jookide reklaamimise võimaluste piiramine tuleneb otseselt sellest, et nende jookide jaemüügiturul tegutseb ainult üks ettevõtja.

60 Järgmiseks, monopolieeskirjad ei keela tootjatel või importijatel oma tooteid monopolile reklaamida. Kuigi on tõsi, et tarnijad ei saa seda reklaami teha otse monopolikaupluste eest vastutavatele töötajatele, tundub, et see keeld on lahendus paljude tarnijate poolt peamiselt Konkurensverketile (Rootsi konkurentsiamet) väljendatud murele, et toodete reklaamitingimused oleks rangelt võrdsed.

61 Samuti tuleb rõhutada, et avalikkusele alkoholsete jookide reklaamimine on kõnealusel liikmesriigis allutatud üldisele piirangule, mille põhjendatust ei sea kahtluse alla selle liikmesriigi kohus ega vaidlusta ka hr Franzén. See piirang avaldub peamiselt raadio- ja telereklaami ning ajalehtedes või muudes perioodilistes väljaannetes ilmuva reklaami keelus, st nende vahendite keelus, mida tootjad oma toodete avalikkusele reklaamimiseks tavaliselt kasutavad. Samas on Systembolageti väljavalitud jookide reklaamimine müügipunktides saadaoleva kirjaliku materjali abil lubatud. Lisaks võib kõiki alkoholseid jooke mainida ajakirjandusartiklites.

62 Selles osas kohustab Rootsi riigi ja Systembolageti vahel sõlmitud leping viimast kasutama erapooletuid turustamis- ja reklaamimeetodeid, mis oleksid jookide päritolust sõltumatud ning tegelema uute jookide tutvustamisega tarbijatele, võttes siiski arvesse alkoholiseaduses leiduvaid piiranguid.

63 Kuigi on tõsi, et selle monopoli tehtav alkoholsete jookide reklaam toimub peamiselt nende toodete tutvustamise kujul, tundub, et see reklaamimeetod vastab lihtsalt eespool meenutatud kohustustele. Tuleb siiski rõhutada, et uusi tooteid tutvustatakse regulaarselt nii monopoli levitatavas kuukirjas, ajalehtede-ajakirjade ning raadio- ja teleajakirjanike poolt, kes on spetsialiseerunud veini- ja alkoholiarvustustele, kui ka monopolikaupluste väljapanekutes.

64 Viimaks tuleb rõhutada, et monopoli valitud reklaamiviisi kasutatakse olenemata toodete päritolust ning see ei saa iseenesest õiguslikult ega faktiliselt seada teistest liikmesriikidest imporditud jooke ebasoodsamatesse tingimustesse kui Rootsi territooriumil toodetuid.

65 Kuigi on tõsi, et tellitava sortimendi joogid on eraldi hinnakirjas, mis antakse tarbijale tolle nõudmisel, on selline erinev kohtlemine, mis samuti ei olene toodete päritolust,

õigustatud asjaoluga, et neid jooke Systembolaget laos ei hoia ning seega ei ole need samas olukorras kui teiste Systembolageti sortimentide joogid.

66 Seega tundub Euroopa Kohtu käsutuses olevaid andmeid arvesse võttes, et selline jaemüügi monopol, nagu on küsimuse all põhikohtuasjas, vastab käesoleva otsuse punktides 39 ja 40 esitatud asutamislepingu artikliga 37 vastavuse nõuetele.

Teised monopoli tegevust mõjutavad liikmesriigi õigusnormid

67 Nagu eespool öeldud ning võttes arvesse nii liikmesriigi kohtus kui Euroopa Kohtus vahetatud argumente, tuleb eelotsuse küsimusi mõista nii, et need puudutavad ka neid liikmesriigi õigusnorme, mis monopoli tegevust sõna otseses mõttes reguleerimata seda siiski vahetult mõjutavad. Neid õigusnorme tuleb vaadelda asutamislepingu artikli 30 seisukohalt.

68 Selles punktis väidab hr Franzén, et monopol tohib kaupa hankida vaid tootmis- või hulгимүүgiloa omanikelt, kusjuures selle loa andmine sõltub piiravatest tingimustest, ning selline nõue takistab vältimatult teistest liikmesriikidest pärinevate toodete importi.

69 Euroopa Kohtu väljakujunenud kohtupraktika kohaselt on kõik meetmed, mis võivad otseselt või kaudselt, tegelikult või potentsiaalselt takistada liikmesriikidevahelist kaubandust, koguseliste piirangutega samaväärse toimega meetmed (11. juuli 1974. aasta otsus kohtuasjas 8/74: Dassonville, EKL 1974, lk 837, punkt 5).

70 Sellises riiklikus süsteemis, nagu käsitletakse põhikohtuasjas, on alkoholsete jookide impordi õigus üksnes tootmis- või hulгимүүgiloa omanikel, st ettevõtjatel, kes täidavad nende lubade väljaandmiseks kehtestatud piiravad tingimused. Tuleb rõhutada, et Euroopa Kohtule menetluse käigus esitatud andmete järgi peavad kõnealused ettevõtjad tõendama, et neil on kõnealuse tegevusalaga tegelemiseks piisavad isiklikud ja majanduslikud tagatised, sh erialased teadmised, finantssuutlikkus ning ladustamisvõimsus, mis vastaks selle tegevusvaldkonna vajadustele. Lisaks tuleb taotluse esitamisel maksta kindel lõiv, mille summa on kõrge (25 000 SKR) ja mida taotluse tagasilükkamise puhul tagasi ei maksta. Viimaks peab loa säilitamiseks tasuma iga-aastast ülevaatomismaksu, mille summa on samuti suur (põhimaksumäär 10 000 kuni 323 750 SKR, olenevalt jookide liigist ja toodetud või turustatud kogustest).

71 See lubade andmise kord kujutab endast teistest liikmesriikidest pärinevate alkoholsete jookide impordipiirangut, kuna see tekitab nende jookidega seoses lisakulusid, nagu vahenduskulud, loa andmiseks nõutavate lõivude ja maksude tasumisega seotud kulud või Rootsi territooriumil ladustamisvõimsuse kohustuse täitmisega seotud kulud.

72 Siinkohal tuleb rõhutada, et Rootsi valitsuse enda esitatud andmete põhjal on väljaantud lubade arv väike (1996. aasta oktoobris 223) ning et peaaegu kõik need load on antud Rootsis asuvatele ettevõtjatele.

73 Seega on niisugused liikmesriigi õigusnormid, nagu käsitletakse põhikohtuasjas, asutamislepingu artikliga 30 vastuolus.

74 Rootsi valitsus tugines siiski EÜ asutamislepingu artiklile 36 ning väitis, et tema õigusnormid on mõeldud inimeste tervise kaitsmiseks.

75 On tõsi, et asutamislepingu artikliga 30 vastuolus olevaid meetmed võivad olla artikliga 36 õigustatud. Väljakujunenud kohtupraktika kohaselt (eespool viidatud Cassis de Dijoni kohtuotsus; 6. juuli 1995. aasta otsus kohtuasjas, C-470/93: Mars, EKL 1995, lk I-1923, punkt 15; 26. juuni 1997. aasta otsus kohtuasjas C-368/95: Familiapress, EKL 1997, lk I-3689, punkt 19, ja 9. juuli 1997. aasta otsus liidetud kohtuasjades C-34/95, C-35/95 ja C-36/95: De Agostini ja TV-Shop, EKL 1997, lk I-3843, punkt 45) on veel vaja, et asjaomased liikmesriigi õigusnormid oleks eesmärgiga proportsionaalsed ning et seda eesmärki poleks võimalik saavutada meetmetega, mis piiraksid liikmesriikidevahelist kaubandust vähem.

76 Kuigi käesoleval juhul kuulub inimeste tervise kaitse alkoholi kahjuliku mõju eest, millele Rootsi valitsus tugineb, vaieldamatult asutamislepingu artiklist 30 erandite tegemist õigustavate põhjuste hulka (vt selle kohta 25. juuli 1991. aasta otsust liidetud kohtuasjades C-1/90 ja C-176/90: Aragonesa de Publicidad Exterior ja Publivia, EKL 1991, lk I-4151, punkt 13), ei ole see valitsus tõendanud, et alkoholiseadusega kehtestatud lubade süsteem, eriti ladustamisvõimsust ning loa omanikelt nõutavaid suuri lõive ja makse puudutavad tingimused, oleks rahvatervise eesmärgiga proportsionaalne, ega seda, et seda eesmärki ei saaks saavutada meetmete abil, mis piiraksid liikmesriikidevahelist kaubandust vähem.

77 Neil asjaoludel tuleb tõdeda, et liikmesriigi õigusnormid, mis jätavad alkoholsete jookide impordi õiguse ainult tootmis- või hulгимүүgiloaga ettevõtjatele sellistel tingimustel, nagu Rootsi õigusnormidega ette kirjutatud, on asutamislepingu artiklitega 30 ja 36 vastuolus.

EÜ asutamislepingu artikli 52 ja riigihankedirektiivide rikkumine

78 Hr Franzén väidab oma märkustes ka seda, et mõned alkoholiseaduse sätted on vastuolus asutamislepingu artikliga 52 ja ühenduse riigihankedirektiividega.

79 Selles osas tuleb meenutada, et arvestades pädevuse jaotumist eelotsusemenetluses, kuulub Euroopa Kohtule esitatavate küsimuste eseme määratlemine liikmesriigi kohtu ainupädevusse. Euroopa Kohus ei tohi ühe põhikohtuasja poole nõudmisel uurida küsimusi, mida liikmesriigi kohus ei ole talle esitanud. Kui see peaks kohtuvaidluse käiku arvestades leidma, et vaja on täiendavaid ühenduse õiguse tõlgendusi, tuleb tal uuesti Euroopa Kohtu poole pöörduda (3. oktoobri 1985. aasta otsus kohtuasjas 311/84: CBEM, EKL 1985, lk 3261, punkt 10; 9. jaanuari 1990. aasta otsus kohtuasjas C-337/88: SAFA, EKL 1990, lk I-1, punkt 20, ja 11. oktoobri 1990. aasta otsus kohtuasjas C-196/89: Nespoli ja Crippa, EKL 1990, lk I-3647, punkt 23).

80 Neil asjaoludel tuleb kahele esimesele küsimusele vastata, et sellised liikmesriigi õigusnormid alkoholsete jookide jaemüügi riigimonopoli olemasolu ja tegevuse kohta nagu need, mida on nimetatud eelotsusetaotluses, ei ole asutamislepingu artikliga 37 vastuolus. Seevastu on asutamislepingu artiklitega 30 ja 36 vastuolus liikmesriigi õigusnormid, mis jätavad alkoholsete jookide impordi õiguse ainult tootmis- või hulгимүүgiloaga ettevõtjatele sellistel tingimustel, nagu Rootsi õigusnormidega ette kirjutatud.

Kolmas küsimus

81 Kolmas küsimus esitati ainult juhuks, kui Euroopa Kohus peaks leidma, et sellised liikmesriigi õigusnormid alkohoolsete jookide jaemüügi riigimonopoli korralduse kohta nagu need, mida on nimetatud eelotsusetaotluses, on artikliga 37 vastuolus.

82 Võttes arvesse kahele esimesele küsimusele antud vastust, ei ole sellele küsimusele vaja vastata.

Kohtukulud

83 Euroopa Kohtule märkusi esitanud Rootsi valitsuse, Prantsuse valitsuse, Soome valitsuse ja Norra valitsuse ning Euroopa Ühenduste Komisjoni kohtukulud ei hüvitata. Et põhikohtuasja poolte jaoks on käesolev menetlus siseriiklikus kohtus poolelioleva asja üks staadium, otsustab kohtukulude jaotuse see kohus.

Esitatud põhjendustest lähtudes,

EUROOPA KOHUS,

vastuseks Landskrona tingsrätti 14. juuni 1995. aasta otsusega esitatud küsimustele, otsustab:

1) Sellised liikmesriigi õigusnormid alkohoolsete jookide jaemüügi riigimonopoli olemasolu ja tegevuse kohta nagu need, mida on nimetatud eelotsusetaotluses, ei ole EÜ asutamislepingu artikliga 37 vastuolus.

2) Asutamislepingu artiklitega 30 ja 36 on vastuolus liikmesriigi õigusnormid, mis jätavad alkohoolsete jookide impordi õiguse ainult tootmis- või hulgimüügilooaga ettevõtjatele sellistel tingimustel, nagu Rootsi õigusnormidega ette kirjutatud.

Rodríguez Iglesias

Gulmann

Ragnemalm

Wathelet

Mancini

Moitinho de Almeida

Kapteyn

Murray

Edward

Puissochet

Hirsch

Jann

Sevón

Kuulutatud avalikul kohtuistungil 23. oktoobril 1997 Luxembourgis.

Kohtusekretär

President

R. Grass

G. C. Rodríguez Iglesias